

(ע"ב) 'לא שנו אלא שלא פסקה מחמת תשמיש...' ואם תאמר, אם כן מדוע לא נצריכנה בדיקה כדי שתדע אם פסקה אם לאו? ויש לומר שלא מצינו בדיקה כזאת שאינה מועילה לטמאותה עתה אלא רק בשביל שאם תראה אחרי כן תהא טמאה [מלבד כדי לקבוע לה וסת, מצינו בגמ' לעיל שיש להצריכה בדיקה] (תוס' הרא"ש).

ובחוות דעת (סו"ס קפז) כתב להוכיח מחמת קושיא זו שבתולה שנישאה ולא בדקה פעם אחת בשעת תשמיש, אם תראה אח"כ דם לאחר תשמיש, שוב אינה תולה בבתולים. ועל כן בדיקה זו בעצם אינה מועילה אלא לתקנת עצמה אבל אין שייך לחייבה בדבר, שהרי גם אם לא תבדוק יהא דינה כאילו בדקה ומצאה שהפסיקה.

אמנם בתוס' הרא"ש מבואר שהבדיקה אכן מועילה לטמאה אחר כך, הרי משמע שאם לא תבדוק תהא טהורה. [ודברי התוס' הרא"ש לא היו לנגד עיני החו"ד, שלא נתגלה הספר בימיו. ואין ספק שאילו היה רואה דבריהם היה חוזר בו] (עפ"י אבני נזר יו"ד ריט רמה, ועע"ש כמה חילוקי דינים בדבר).

'לא שנו אלא באשה עסוקה בטהרות, דמגו דבעיא בדיקה לטהרות בעיא נמי בדיקה לבעלה...' הטעם שהצריכו בדיקה לטהרות יותר מלבעלה, והלא לענין בעלה הוא איסור חמור שיש בו חיוב כרת – אולי מכך שראינו שהתורה חששה לענין טהרות ביותר, שהרי כמה כפרות יש שהן באות רק על טומאת מקדש וקדשיו – שעירי חטאות של ציבור, ואף של יוהכ"פ – לכן החמירו חכמים בטהרות לחוש להם יותר.

טעם נוסף (מהרמ"מ בכוואלד); בראיה ללא הרגשה, אעפ"י שלא נעשית נדה מדאורייתא, הלא הדם עצמו טמא מדאורייתא ואם כן גם האשה טמאה בטומאת מגע, לכן לענין טהרות יש כאן איסור דאורייתא גם אם יצא דם ללא הרגשה, ואילו לבעלה – מדרבנן (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ד יד – לסי' קפז, א).

גם לפי דעת האומרים שהמוצאת דם ע"י בדיקה הריהי נדה דאורייתא אף ללא הרגשה (כן נוקטים הרבה פוסקים עפ"י לשון הרמב"ם איסו"ב רפ"ט. ע' חוות דעת קצ; סדרי טהרה קפג. וכן נקט בשבט הלוי ח"ט קפא לעיקר), זהו רק משום חשש שמא בגלל הכנסת העד וכד' לא שמה לב להרגשה, אבל כאן אין חוששים לכך, שמא היתה הרגשה וטענה, אלא החשש הוא שמא יצא דם בלא הרגשה כלל, הלכך אין בזה איסור דאורייתא.

דף יב

'מהו שתבדוק עצמה לבעלה.' לשיטת הרמב"ם (ורבנו שמחה. ע' בהגהות מיימוניות איסו"ב ד, טז), מדובר כאן בבדיקה שלאחר תשמיש, ואמרו שלא תבדוק בסמוך כדי שלא יהא לבו נוקפו. אבל לפני תשמיש, אעפ"י שאינה חייבת לבדוק כשאינה עסוקה בטהרות – מנהג הצנועות לבדוק. ואף לאחר תשמיש כתב הרמב"ם שצריכה לבדוק לאחר זמן [בענין שאם תראה לא יתחייבו אשם תלוי, וכדלהלן], וכן האיש בודק אצלו – כי שמא ראתה דם מחמת שמש ולא הרגישה. ורש"י ותוס' ושאר מפרשים לא נקטו כן, אלא בין לפני תשמיש בין לאחר תשמיש לא תבדוק, ואין רוח חכמים נוחה בבדיקה זו. וכן נקטו הפוסקים להלכה (עפ"י רמב"ן וש"ר).

'אם כן לבו נוקפו' – אם תבדוק עצמה לפני תשמיש ותגיה עד הבדיקה עד למחר לראותו, ובינתים אינם יודעים אם טמאה היא (כן מתפרש עפ"י שיטת רש"י להלן טז, שבבדיקה סמוכה לתשמיש אין צריך לראות העד

עד למחר, אפילו בעסוקה בטהרות. כ"כ הרמב"ן. ואולם הרשב"א כתב שכאן ודאי אין לפרש כן, כי כל עצמה של בדיקה זו לבעלה היא הלכך צריכה לראות קודם תשמיש אף לפרש"י.
וגם אם נאמר שצריך לראות העד קודם תשמיש, כיון שאין אתה מחזיקה בטהורה ודאית, לכו נוקפו בחששות ובחומר בדיקת חורים וסדקים ואינו סומך בבדיקת אור הנר, וכל זה וכיוצא בו גורמים פרישה ומבטלים פריה ורביה (עפ"י רמב"ן). ור"ח פירש מתוך שרואה את אשתו בודקת הגם שידועת שלא תקנו חכמים לבדוק, הוא מחשב: אם לא שהרגישה לא היתה בודקת, ושמא טיפת הדם שהרגישה אינה ניכרת בעד.

מהו שתבדוק עצמה כשיעור וסת כדי לחייב בעלה חטאת...? פירש הר"ן [דלא כפרש"י]: אמנם משום בעלה לבד אינה רשאית לבדוק משום שלבו נוקפו, אבל לאחר תשמיש ועסוקה בטהרות והרי חייבת לבדוק, מהו לעשות אותה בדיקה בסמוך לתשמיש כדי לחייב בעלה בחטאת.
ולהרמב"ם שאף הספק הראשון היה לאחר תשמיש, י"ל שבספק השני באו להוסיף שאפילו כשעוסקת בטהרות וצריכה לבדוק, לא תבדוק לאלתר. וע' בלשון הר"ן להלן ע"ב ד"ה ונמצא פסקן.

לחייב בעלה חטאת. גם היא חייבת כמוהו, אלא מפני שהוא מחויב בקרבנות שאשתו חייבת (ע' נגעים יד, יב; נזיר כד.), לכך נקט לשון חיוב על בעלה (ריטב"א. וע"ע סדרי טהרה קצ, סו; נודע ביהודה תנינא יו"ד צו ד"ה ולכן).

אמר רבא: ושאינו מקיים דברי חכמים צנוע הוא דלא מקרי, הא רשע לא מקרי?! אלא אמר רבא...
– כיוצא בזה הקשה רבא לאביי (ביבמות כ.). 'וכל שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מקרי רשע נמי לא מקרי?!' אלא אמר רבא...!

מהו למעבד כי הא מתניתא. לפי פירוש רש"י שלפנינו נראה שהספק הוא האם די בתביעה כמשמעות הברייתא או שמא צריך בדיקה ואין די בתביעה. והשיב לו שיש לנהוג למעשה כהברייתא, שלא תתגנה בפניו.

ואולם התוס' גרסו ברש"י מעט שונה, ולגרסה זו מתפרש הספק האם צריך בדיקה או תביעה, אחת משתיהן, או שמא אין צריך אף לא אחת מהן. ועל כן הקשו התוס' על פירושו כמה קושיות. אכן לפי הפירוש האמור מיושב הכל (עפ"י ערוך לנר).
והתוס' פרוש הספק, האם בישנה אין צריך כלום כדברי הברייתא, או שמא צריך תביעה.

(ע"ב) זלישיילינהו לדידהו' – כיצד שורת הדין. ומתריך: 'דילמא אינהו קא מחמירי אנפשייהו' –
וגנאי הוא לשאול מהם כיצד נוהגים בעצמם (ריטב"א).

דילמא אינהו קא מחמירי אנפשייהו. מכאן ומעוד מקומות משמע שיש רשות ביד אדם להחמיר על עצמו הגם שמורה לאחרים להקל (ע"ע שבת קלד. ביצה כא: עדיות ג, י. וע' טור או"ח תמו שמהר"ם מרוטנבורג החמיר על עצמו ב'נותן טעם לפגם'. עפ"י תוס' יום טוב אבות א, טו ושו"ת יד אליהו תעב).
ויש אומרים ששמאי חולק על כך, באמרו 'עשה תורתך קבע' – שלא תקל לעצמך ותחמיר לאחרים ולא תחמיר לעצמך ותקל לאחרים אלא תהא תורתך קבע לך ולאחרים. וכן הוא אומר כי עזרא הכין לבבו

לדרש את תורת ה' ולעשת וללמד בישראל – כמו שהכין לבו לעשות, כך היה מלמד לבני ישראל (רע"ב ומגן אבות לרשב"ץ אבות שם – עפ"י נוסח אחד באבות דרבי נתן).

אשה שאין לה וסת אסורה לשמש... דברי רבי מאיר. נראה שר"מ לשיטתו החייש למיעוטא, לכך אוסר בכל שעה שמה תראה [כן צדד באג"מ יו"ד ח"ב עב,ג, ע"ש באריכות בבאור מחלוקת התנאים. ומ"מ ב"א יום שבין גדה לגדה, אמרו (בדף לט.) שאפילו לשיטתו בחזקת טהרה היא, דלמיעוטא דמיעוטא אינו חושש, כמו שאמרו בריש גטין].

זולא בלאות. רש"י פירש בלאות שהכניסה לה ושמתן בכתובה (צאן ברזל), אפילו הבלאות קיימים – אינו מחזיר לה. אבל שאר ראשונים חולקים וסוברים שכל מה שלפניה – נוטלתן, ורק מה שבלה ואינו קיים – פטור. ולדעתו נוטלתן כמו כן תוספת כתובה.

זיוצא ולא מחזיר עולמית... לא צריכא דהדרה ואתקנה, מהו דתימא ליהדרה, קמ"ל דזימנין דאזלא ומנסבא ומתקנא ואמר אילו הייתי יודע שכך היה אפילו הייתם נותנין לי מאה מנה לא הייתי מגרשה ונמצא גט בטל ובניה ממזרין. הרמב"ן צדד שדוקא כשהזכיר בגירושיה שמגרשה מפני כן ולא מכל סיבה אחרת, אבל אם גרשה בסתם – יכול להחזיר [כדרך שאמרו כזאת במגרש משום איילוניות]. ולבסוף צדד שאפילו לא אמר כלום בידוע שאינו מגרשה אלא מחמת פיסול זה, שהרי אסורה היא לשמש כלל, ואינו דומה לאיילוניות שכמה אנשים נשואים לאיילוניות והם מקיימים אותן. יש לדקדק מדבריו שלפי הדעה (בדף לט) שאפילו לר"מ מותרת לשמש ב"א יום שבין גדה לגדה, אין אומדנא דמוכח שמגרשה מפני כן, וא"כ כשמגרשה בסתם יוכל להחזיר. אך צ"ע שסתם דבריו. ושמה נקט שלאחר שחכמים הצריכוהו להוציאה, שוב נאסר לשמש עמה כלל, ומה שאמרו שם שאפילו לר"מ היא בחזקת טהרה, היינו רק שיכול להמתין עד שיעברו ימי זיבה ואז להוציאה (כמו שצדדו בתוס' שם), או לומר שהיא בחזקת טהרה לענין טהרות בלבד, אבל לבעלה אסורה, וכמשמעות דברי הגמרא 'כיון דלא חזיא לביאה'.

אילו הייתי יודע שכך היה אפילו הייתם נותנין לי מאה מנה לא הייתי מגרשה ונמצא גט בטל ובניה ממזרין. אעפ"י שהיה מחויב לגרשה, וכיצד יכול לומר לא הייתי מגרשה – נראה שכיון שאין בית דין כופים אותו להוציאה יכול לומר אילו הייתי יודע שיש לה תקנה הייתי שוהה מלגרשה ומחזר שתהא מתוקנת (עפ"י הר"ן).

הלכה כר' חנינא בן אנטיגנוס. ובמאי... מאן דמתני הא לא מתני הא. לפרש"י, שני האמוראים אמרו דבר אחד בשם שמואל; אם עסוקה בטהרות, צריכה בדיקה קודם תשמיש ולאחריו, ואפילו יש לה וסת כדתנן במתניתין, ואם אינה עסוקה אינה צריכה בדיקה כלל אפילו אין לה וסת. וכ"כ הרי"ד. והרמב"ם ור"ח ור"ת (בספר הישר קסד) מפרשים 'מאן דמתני הא לא מתני הא' – לעולם בשאינה עסוקה בטהרות מדובר, ואעפ"י כשאיין לה וסת צריכה בדיקה לדברי רבי אבא בר' ירמיה ודלא כרב יהודה, ונחלקו אמוראים בדבר בדעת שמואל. ופסקו ר"ח ורמב"ם כר' אבא שפסק הלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס שכל אשה שאין לה וסת משמשת בשני עדים, קודם תשמיש ולאחריו. וכן נקט הרא"ש למעשה (כך היה נראה בעיני צורתא דשמעתא וכפרש"י דאוקי הלכתא בעסוקה בטהרות, אלא שלא מלאני לבי להקל כי דברי ר"ח דברי קבלה הן). והרי"ף (בכתובות פ"א) מפרש כעין זה, בשאינה עסוקה בטהרות וצריכה שני עדים בשלש פעמים

ראשונות שמשמשת [פירוש: לאחר תשמיש, אחד לו ואחד לה (עפ"י דרכי משה, וכ"מ ברשב"א ובר"ן וברא"ש ובטור). וי"א אף לפני תשמיש (עפ"י רמב"ן בהל' נדה ה,ב; מאירי; ב"י קפו)], עד שתחזוק שאינה רואה מחמת תשמיש. ואותן עדים הן עיוותיה – כשראתה בתוך תשמיש ג' פעמים, הן תיקוניה – כשלא אירע לה כלום, על ידן היא מיתקנת לעולם. ונחלקו אמוראים בדעת שמואל אם אכן צריכה בדיקה זו לבעלה בשלש פעמים ראשונות אם לאו (ערמב"ן ורא"ש ושר"ר).

טעם לבדיקה זו בשלש פעמים ראשונות, פירש הר"ן (פ"ב דשבועות) שהואיל שאין לה וסת, נראה שראייתה באות לה בהשפעת מקרים חיצוניים כגון קפיצה או אכילה מסוימת, לפיכך יש לחוש שמא אף מחמת תשמיש תראה.

ודוקא אם לעתים רואה באותם ימים, אבל בימים שלעולם אינה רואה בהם – אינה צריכה לבדוק (עפ"י יו"ד קפו,ג מתרומת הדשן. ונראה שכמו"כ אין מועילה בדיקה באותם ימים, מפני שאנו נוקטים בהחלט שלענין זה נחשב כיש לה וסת, כמשמעות לשון השו"ע וכמש"כ באגרות משה יו"ד ח"ב עב,ד. וע' בספר מראה כהן ח,ט).

פרק שני; דף יג

'כל היד המרבה לבדוק בנשים – משובחת'. פירוש, שבודקת לעתים גם בזמן שהיא מוחזקת לטהורה, לוודא ולחזק טהרתה יותר. [אבל אין הפירוש לבדוק ממש באופן תמידי מחמת עצבנות, כי אשה כזאת מכניסה עצמה ללחצים נפשיים, וגם לפעמים מסרטת עצמה מחמת רוב בדיקות. וגם אין שום סבה שתסתכל על הנייר שמקנחת עצמה אחרי הטלת צרכים, כי כל זמן שלא הרגישה אין סבה לבדוק, וגם אין קנות הזה בלא"ה בגדרי בדיקה, ומכניסה עצמה לספיקות שלפעמים קשה לפתור אותם...'] (עפ"י שבת הלוי ח"ח קצה,ד).

בשור"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד יז,כח) כתב שבעצם היה מסתבר שלא אמרו 'משובחת' אלא בימי טהרתה אבל בימי ספירת נקיים אין שייך להצריך יותר מהדין שקבעו לה לכתחילה, בדיקה בשחר וסמוך בין השמשות. ונראה שכוונתו שכן היה נראה מצד הסברא, אבל בשו"ע (קצו,ט) מבואר שאף בימי ספירתה נאמר שהמרבה משובחת. עוד נראה מדבריו שבזמן הזה שאין אנו בקיאים במראות ומחמירים אפילו כמראה השעוה והזהב, שנמצא שהרבה ממה שתמצא ייאסר מספק או רק מחומרא בעלמא – ודאי אין מעלה בריבוי בדיקות.

'במה דברים אמורים לענין שכבת זרע, אבל לענין זוב אף הוא משובח כנשים' – ואין חשש שמא יתקשה ויוצא שכבת זרע, משום שהזיבה באה מאבר מת שאינו מתקשה (עפ"י משנה אחרונה, מרע"ב). ובתורא"ש בשם ר"ח משמע שכיון שצריך לבדוק הזוב כדי למנות ראיותיו, אעפ"י שעלול להוציא זרע לא אסרו (וכ"כ בספר פני אריה).

זהלא נצוצות נתזין על רגליו ונראה ככרות שפכה ונמצא מוציא לעז על בניו שהן ממזרים' – שחוששים ללעז מאותם אנשים שאינם יודעים שאסור להושיט יד לאמה והם רואים נצוצות על רגליו של זה [משא"כ שאר אנשים נזהרים להטיל באופן שלא יתזו ניצוצות או מנגבים ניצוצותיהם] (ע' פתחי נדה, פני אריה).

'בתר דאמר להו איסורא, הדר אמר להו תקנתא?!' אף על פי שכן מצינו בכמה מקומות וכך הוא